

Moslima's in de verpleging

Waarom zijn het er zo weinig?

Hoewel verpleegkundige geen populair beroep is onder moslima's, zijn er toch vrouwen die het vak met plezier beoefenen. Hoe zijn zij tot hun beroepskeuze gekomen? Ervaren zij weerstand van familie? En hoe combineren zij hun geloof en de 'intieme' aspecten van het verplegen?

Latifa Aafer: 'Mijn omgeving was eigenlijk vooral trots toen ik besloot om verpleegkundige te worden.'

tekst:
Christie Klaucke,
Brenda Kluijver
fotografie:
Marcel van Hoorn
(Seher), Pieter
Wagenaar (Latifa,
Fariba)

Moslima's die ervoor kiezen om verpleegkundige te worden: ze zijn schaars. Vooral bij opleidingen op niveau 5 zijn de islamitische studenten vaak op één hand te tellen. Zo ook op de hbo-v in Utrecht, waar docent Mathilde Bos zich heeft gespecialiseerd in het begeleiden van allochtone studenten. 'Zonder te willen generaliseren, lijkt verpleegkunde geen hoge status te hebben in veel islamitische gezinnen. Zeker als zoon

Kiezen ze voor het vak, dan speelt dat praktische probleem op een gegeven moment soms inderdaad op. 'Elke nieuwe student vindt het eng om iemand te wassen, maar een moslima zal hier meestal minder gemakkelijk overheen stappen. Je moet deze studenten dan ook goed begeleiden en het onderwerp bespreekbaar maken', zegt Bos. 'Sommigen kiezen er bewust voor om later de psychiatrie of de ouder-kindzorg in te gaan, waar dit aspect rond wassen en bloot minder of niet speelt.'

'Elke student vindt het eng om iemand te wassen, maar een moslima zal hier minder gemakkelijk overheen stappen'

of dochter naar het hbo gaat, vinden veel ambitieuze ouders het zonde als deze dan een beroep kiest dat in het thuisland een lage status kent', legt Bos uit. 'En daarbij speelt ook vaak het fysieke mee: als jonge moslima is het over het algemeen *not done* om blote mannen te zien, aan te raken en te wassen. Dat is wat velen zal tegenhouden om verpleegkunde te gaan doen.'

Cijfers

Gegevens over het aantal allochtone verpleegkundigen zijn er niet of nauwelijks. In België zijn alleen cijfers bekend over de grootste ziekenhuizen in Limburg. Daar is twee procent van de verpleegkundigen van allochtone afkomst, zo blijkt uit een onderzoek van Caterina Brescia van de Universiteit Hasselt.¹ Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland (V&VN) laat weten niet te beschikken over landelijke cijfers. Het Project Verpleegkundige Beroepen Opleidingscontinuüm (VBOC en V&VN) beschrijft in het rapport 'Verpleegkundige toekomst in goede banen' dat er in de komende jaren wel een toe-

Vlaanderen: infosessie voor allochtone moeders

De Katholieke Hogeschool Limburg (B) is eind 2007 gestart met een project om meer allochtone verpleegkundigen te werven. In de regio Genk is vijftig procent van de bevolking van allochtone afkomst. In het ziekenhuis werken wel moslims in andere functies, zoals de logistiek, maar niet als verpleegkundige. Het lukte echter niet goed om meer moslims te werven voor de verpleging, vertelt departementshoofd Luc van Gorp van de hogeschool. Een overheidssubsidie vanuit het Vlaamse project 'Managers van Diversiteit' bracht uitkomst. Luc van Gorp: 'De hogeschool heeft een stafmedewerker diversiteit aan kunnen nemen van Turkse afkomst, die een traject heeft opgezet om meer moslimmeisjes te interesseren voor het beroep verpleegkundige. Zij is begonnen om informeel op bijeenkomsten met leden van Turkse vrouwenbewegingen in Genk te praten. Vervolgens heeft ze hen uitgenodigd voor een laagdrempelige bijeenkomst op het stadhuis. Tijdens die bijeenkomst hebben we gesproken over wat gezondheidszorg is en wat het beroep verpleegkundige inhoudt. We hebben toelichting gegeven op het feit dat er een grote groep allochtone ouderen is die in toenemende mate zorg nodig heeft, terwijl moslims niet voor het vak kiezen. Vervolgens hebben vier Turkse en Marokkaanse verpleegkundigen een presentatie gegeven. Daarna volgde een debat, waarbij de vrouwen vragen konden stellen. We hebben bewust geen mannen uitgenodigd, om de discussie open te houden. Ik leidde de bijeenkomst, en de deelnemers vonden het statusverhogend voor het beroep om te horen dat ik ook verpleegkundige ben. In hun ogen was het namelijk een vrouwenberoep dat qua status vergelijkbaar is met dat van een prostituee. Na afloop was de stemming echter compleet anders. Een van de vrouwen zei: "Ik zou het mijn dochter nooit hebben aangeraden. Dat vind ik nu érg. Ik zie verpleegkundige nu heel anders, als een nuttig en interessant beroep."

stroom zal plaatsvinden van allochtone leerlingen in het verpleegkundig beroepsonderwijs, gezien de verandering van de bevolkingsamenstelling in Nederland. De opstellers van het rapport vinden dit vooral belangrijk vanwege de groeiende vraag naar zorg op maat voor allochtone patiënten. Volgens het VBOC vragen 'verschillen in achtergronden en leefstijlen van cliënten specifieke vaardigheden van verpleegkundigen, waardoor ze hulpvragen en behoeften kunnen onderkennen.' De projectgroep meent daarom dat het belangrijk is om allochtone jongeren te interesseren voor het beroep verpleegkundige, en daar al op het vmbo mee te beginnen.²

Onbekend

Zoals verpleegkundige Isata Allouti (26) doet. Isata is Marokkaanse van origine en in opleiding als neurologieverpleegkundige in het Diakonessenhuis in Utrecht-Zeist-Doorn. Ze zegt dat moslimmeisjes er dikwijls al bij voorbaat vanuit gaan dat familie en toekomstige echtgenoot problemen hebben met het vak verpleegkundige. Daardoor besluiten ze vaak maar niet te investeren in een verpleegkundeopleiding

en kiezen ze voor een 'veiliger' beroep. Isata geeft daarom als vrijwilliger workshops op Utrechtse vmbo's, gekleed in haar uniform, mét hoofddoek. Ze spoort leerlingen aan om het bij hun ouders bespreekbaar te maken als ze graag verpleegkundige willen worden. 'Je moet zélf open zijn en er met je ouders over praten. Uitleggen dat het doel van een verpleegkundige is mensen helpen beter te worden, en niet te veel focussen op de lichamelijke aspecten. Vaak vinden ouders het ook geen prettig idee als je nachtdiensten draait en 's avonds alleen over straat moet. Zoek dan samen naar een passende oplossing, bijvoorbeeld dat je met de auto gaat.'

Ook Shirley Dewkinandan, adviseur op het gebied van interculturele zorg van Stichting Meander, Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkeling in de provincie Zuid-Holland, heeft de ervaring dat verpleegkundige onbekend is onder allochtonen. 'In het land van herkomst is de zorg anders ingericht. Families van het platteland gaan pas naar een ziekenhuis als iemand heel ernstig ziek is, en een ziekenhuis is dan erg ver weg. Normaal doet de familie thuis de mantelzorg en lichte verzorging. Dit is de groep die als arbeiders hiernaar toe is →

gekomen. Ze hebben liever dat hun kind een bekend beroep kiest. Hun kinderen zijn vaak ook niet bekend met verpleegkundigen. Zij moeten een inhaalslag maken.' Volgens Shirley is dit ook de reden dat mannelijke moslimverpleegkundigen al helemaal op één hand te tellen zijn. 'Een kwestie van tijd en emancipatie, net als in Nederland is gebeurd.'

Isata vraagt aan het begin van haar workshop altijd hoe de leerlingen een verpleegkundige zien. 'Ze weten het niet goed. Na afloop van de voorlichting vraag ik het nog eens, en dan blijkt dat ze heel positief zijn en verpleegkunde een heel professioneel en interessant vak vinden. Ze zien mij met mijn uniform en hoofddoek en denken dan: het mag dus wel. Mijn eigen ouders zijn erg trots op het feit dat ik verpleegkundige ben. Ze zeggen: "Onze dochter heeft gestudeerd!'

De familie van Ebru Bozkurt (22), één van de leerlingen van Mathilde Bos, was net zo blij met Ebru's beroepskeuze. Zij is bezig met haar laatste jaar aan de hbo-v. 'Mijn nicht in Turkije is hoofdverpleegkundige. Voor mijn ouders had dit beroep daarom juist status en ze waren blij dat ik verpleegkundige wilde worden. Ook wat het wassen van mannen betreft, zijn mijn ouders liberaal; ik maak er met mijn vader zelfs grapjes over.'

Thuiszorg

Zijn er in het ziekenhuis maar weinig islamitische verpleegkundigen te vinden, in de thuiszorg is dat aantal nog kleiner. In sommige gevallen komt dat omdat familie het niet accepteert als een moslimmeisje bij vreemden over de vloer komt, waar allerlei mannen kunnen zijn die ze niet kennen. Iemand die daar helemaal geen last van heeft gehad en ook bewust voor de thuiszorg heeft gekozen, is de Somalische wijkverpleegkundige Suad Husein. 'Het werken in de thuiszorg is dubbel: ik vind het leuk om veel zelfstandigheid en verantwoordelijkheid te hebben, maar sta wel alleen bij iemand in huis en ik ben me ervan bewust dat dat, als je het geloof heel nauw zou nemen, niet kan', vertelt zij. 'Bijvoorbeeld bij het

'Moslima's hebben vaak geleerd beleefd te zijn en te gehoorzamen, en dat is nou net niet wat we van een hbo-v'er verwachten'

katheteriseren van een man is dat wel eens ongemakkelijk, maar dat gebeurt heel weinig. Als het ongemakkelijk voelt, bedenk ik me dat het voor de cliënt vaak nog veel moeilijker is.' Bovendien is haar geloof niet iets waar ze de cliënt mee moet opzadelen, vindt Husein. 'Ik probeer er wel iets positiefs mee te doen: door mijn hoofddoek en huidskleur val ik op. Je hebt gelijk een gespreksonderwerp en kunt laten zien dat ook allochtone meisjes hoog opgeleid kunnen zijn', lacht ze.

Ebru Bozkurt merkte tijdens haar stage in de thuiszorg dat haar achtergrond een voordeel kan zijn. 'Toen heb ik een Marokkaanse man verzorgd die verder niemand binnen liet. Omdat ik hem had uitgelegd dat ik ook moslim was en bijvoorbeeld ook vastte, mocht ik hem insuline toedienen en scheren.'

Seher Kararmis: 'Ik besloot zelf dat ik het niet nodig vond om op mijn werk een hoofddoek te dragen.'

'Ik was heel zenuwachtig voor mijn eerste wasbeurt'

Naam: Seher Kararmis (32)

Functie: verpleegkundige palliatieve zorgunit Ziekenhuis Oost-Limburg in Genk (B)

Opleiding: Katholieke Hogeschool Limburg

'Tijdens mijn opleiding (A1) was ik de enige leerling van Turkse afkomst. Op de A2-opleiding zaten in die tijd wel enkele Marokkaanse en Turkse meisjes. Mijn ouders, die zeer gelovig zijn, stonden helemaal achter mijn beroepskeuze. Zij weten hoe moeilijk het is om als patiënt van buitenlandse afkomst in het ziekenhuis te liggen en niet goed te kunnen communiceren. Dat ik als verpleegkundige mannen zou moeten verzorgen, vonden ze geen bezwaar. Je doet dit immers uit hoofde van je beroep, en niet uit lust of om een andere reden. Volgens de islam is het belangrijk dat je behulpzaam bent, of dat nu is tegenover een moslim of een niet-moslim. Daarnaast is mijn achtergrond een voordeel bij de verpleging van islamitische patiënten. Dat kan al om heel kleine dingen gaan. Zoals het waterflesje dat moslims bij toiletbezoek gebruiken om te spoelen, omdat ze in het ziekenhuis geen bidet hebben. Collega's gooien dat dan steeds weg, terwijl ik weet dat patiënten dit gebruiken voor de rituele wassing. Sinds ik getrouwd ben, draag ik geen hoofddoek meer. Maar ook toen ik nog leerling was, had ik in het ziekenhuis geen hoofddoek op. Ik heb het er op het werk nooit over gehad, maar besloot zelf dat ik een hoofddoek als geloofsuiting op mijn werk niet nodig vond. Bovendien hoef je zo ook niet steeds iets uit te leggen aan collega's of patiënten. Door mijn stagebegeleiders ben ik niet anders benaderd dan andere verpleegkundigen in opleiding. Ook niet toen ik voor het eerst een man moest wassen. Als moslimmeisje was ik nog nooit op zo'n manier met een man in aanraking geweest, dus ik was heel zenuwachtig. Ik heb er niet met mijn begeleider over gesproken, maar wel met islamitische en niet-islamitische collega's. Zij zeiden: 'Je moet gewoon rustig blijven, en een collega meenemen. Toen ik dat deed, was ik er snel overheen.'

Latifa Aafer: 'Marokkaanse patiënten zijn altijd dolblij als ik er ben.'

'Ik lach om vooroordelen over mijn hoofddoek'

Naam: Latifa Aafer (34)

Functie: leerling-verpleegkundige, St. Lucas Andreas Ziekenhuis Amsterdam

Opleiding: ROC van Amsterdam

'Mijn omgeving was eigenlijk vooral trots toen ik besloot om verpleegkundige te worden. Ze vonden het bijzonder dat ik mensen ging helpen. Dat ik veel en intiem met mannen in aanraking zou komen, was voor mij geen issue en ook mijn familie deed er niet moeilijk over. Dat komt mede omdat ik na mijn opleiding richting moeder- en kindzorg wil en dan dus niet meer met mannen werk; dat is maar tijdelijk.

In mijn werk loop ik niet tegen veel problemen aan omdat ik een moslima ben. Er zijn natuurlijk wel vooroordelen vanwege mijn hoofddoekje, dat ik ook op mijn werk draag. Patiënten denken vaak dat ik van de schoonmaak of de keukendienst ben, maar ook collega's die mij niet kennen, gaan daar soms per ongeluk van uit als ze me zien. Pas nog stond ik bij de ccu om een patiënt op te halen, kreeg ik de beddenlijst in mijn handen gedrukt omdat ze dachten dat ik een schoonmaker was. Ik moet er altijd een beetje om lachen, ik maak me er niet druk om.

Toen ik mijn ok-stage liep, was de hoofddoek echter wel een groot probleem. Ik mocht 'm niet dragen omdat het niet hygiënisch was, maar ik bleef bij mijn standpunt: ik voel me niet prettig zonder hoofddoek. De stage zou toen niet doorgaan. Uiteindelijk mocht ik blijven en nam ik steeds een schone hoofddoek mee. Mijn motto is dat je gewoon jezelf moet zijn en stevig in je schoenen moet proberen te staan. Ik heb ook veel baat bij mijn afkomst: Marokkaanse patiënten zijn altijd dolblij als ik er ben. Ik kan hen steunen en helpen met praktische dingen, zoals tolken en het geven van uitleg over bijvoorbeeld medicijnen. Als er geen familie in de buurt is wanneer de dokter iets belangrijks vertelt, roepen ze mij er vaak bij. Tevreden patiënten, van welke afkomst dan ook, daar doe je het uiteindelijk toch voor.'

Feedback

Een punt waar veel moslima's moeite mee hebben, is het veroveren van een plekje in een verpleegkundig team, zo is de ervaring van Mathilde Bos. Bescheidenheid speelt hen parten, waardoor ze soms buiten de groep vallen. 'Studenten uit islamitische gezinnen hebben vaak geleerd dat ze het goed doen als ze beleefd zijn en gehoorzamen. Dat is echter nou net niet wat in de praktijk van een hbo-v'er wordt

'Het team moet een spiegel zijn van de straat: hoe meer culturen, hoe meer patiënten zich thuis zullen voelen'

verwacht. Initiatief nemen, je twijfels laten zien, feedback ontvangen en geven, reflecteren en zelf nadenken: het zijn gedragingen die regelmatig nog moeten worden aangeleerd. Door iedereen, maar allochtone studenten vinden het gemiddeld lastiger.'

Isata zegt hierover: 'Vaak voelen moslima's zich niet geaccepteerd en gediscrimineerd. Ze kunnen niet omgaan met de directe omgangsvormen, terwijl mentoren niet bekend zijn met deze problemen en dus niet goed begeleiden.' Isata vindt dat moslima's ook de hand in eigen boezem moeten steken. 'Dat je collega naar je hoofddoek vraagt, is géén discriminatie. Verplaats je ook in de ander: ze is gewoon nieuwsgierig. Wil je begrepen worden, wees dan zelf ook open en praat er gewoon over.'

Ebru had ook grote moeite met het omgaan met feedback. 'Ik heb daar van Mathilde meer begeleiding bij nodig gehad. Ik verdedigde mezelf direct als ik kritiek kreeg. In mijn cultuur is dat heel gebruikelijk. Ik merkte dat ik het omgaan met kritiek moeilijker vond dan Nederlandse stagiaires.'

Mannen

In veel verpleegkundige teams zijn islamitische collega's daarom zeldzaam. Terwijl een verpleegkundig team volgens Mathilde Bos een afspiegeling zou moeten zijn van de samenleving. Meer mannelijke en allochtone verpleegkundigen dus, is haar wens. 'Het geeft patiënten een veilig gevoel als er variatie zit in het verpleegkundig team. Mannen zullen zich in veel gevallen eerder begrepen voelen door een broeder en een vrouw wil vaak liever gewassen worden door een seksegenoot', legt Bos uit. 'Iedere cultuur brengt daarbij ook nog iets bijzonders met zich mee, het is prettig als de verpleegkundige je met een half woord begrijpt.'

Maar, er schuilt volgens Bos ook een gevaar in die exclusiviteit: veel allochtone verpleegkundigen en leerlingen fungeren volgens haar ten onrechte als tolk. 'Natuurlijk is het een enorm voordeel dat zij kunnen vertalen en zo iets extra's bijdragen, maar ze raken soms wel te dicht betrokken bij een patiënt door steeds maar in te springen als een soort persoonlijke broeder of zuster. Ze krijgen onbedoeld te veel verantwoordelijkheden en dat kan belastend worden', zegt Bos. 'Het is de professionele verantwoordelijkheid van elke verpleegkundige om de tolkentelefoon in te schakelen als een patiënt weinig Nederlands spreekt: die is er niet voor niets en is nog gratis ook.'

Fariba Amiri: 'Hoe meer culturen in het team, hoe meer patiënten zich thuis voelen.'

'In mijn thuisland heeft een verpleegkundige aanzien'

Naam: Fariba Amiri (37)

Functie: dialyseverpleegkundige Onze Lieve Vrouwe Gasthuis Amsterdam

Opleiding: universitaire studie verpleegkunde in Iran

'Als je in Iran besluit om verpleegkundige te worden, moet je heel hoge cijfers halen voor je eindexamen op de middelbare school. Het is een universitaire studie die veel aanzien heeft: mensen vinden het heel bijzonder als je dat vak kiest. Ik wilde graag mensen helpen, deels ook vanuit mijn geloof. Het maakt dan niet uit of het mannen of vrouwen zijn, een zieke help je gewoon. Bovendien zijn er in Iran veel mannelijke verpleegkundigen, dus die wassen meestal de mannelijke patiënten. De vrouwelijke verpleegkundigen wassen, als het even kan, de vrouwen. Toen ik vier jaar geleden als verpleegkundige in Nederland begon, was dat wel even anders. Maar ik heb er helemaal geen moeite mee en mijn omgeving ook niet. Ik ben altijd heel erg trots als ik kan uitleggen dat ik verpleegkundige ben. Patiënten reageren vaak op het feit dat ik een hoofddoek draag, maar dat is meestal positief. Rare opmerkingen heb ik nog nooit gehad. Ik draag als uniform een blauw shirt en een beige broek en ik probeer de kleur van mijn hoofddoek daarop af te stemmen, zo houd ik het geheel rustig.

Aan moslimpatiënten zie ik dat ze blij zijn als ik voor hen zorg, maar ik weet niet goed hoe dat komt. Misschien dat ze zich veiliger voelen bij mij, zich sneller begrepen voelen. Het ziekenhuis moet ook gewoon een spiegel zijn van de straat: hoe meer culturen in het team, hoe meer patiënten zich thuis zullen voelen.'

Meeloopplekken

Hoe zouden er dan meer moslims verpleegkundige willen worden? Volgens Isata Allouti speelt de status van het beroep zeker mee, net zoals bij andere Nederlandse en Vlaamse jongeren. 'In de media is veel negatieve berichtgeving over de zorg voor ouderen: weinig verdienen en weinig doorgroei-mogelijkheden.' Isata denkt dat betere informatie kan helpen. 'Verpleegkundeopleidingen moeten meer voorlichting geven: op vmbo's, havo's en atheneums en mbo's. Sprekers uit de praktijk zijn rolmodellen, en instellingen zouden meer meeloopplekken kunnen aanbieden en open dagen organiseren. Shirley Dewkinandan meent dat instellingen moslima's meer

'Ik merkte dat ik het omgaan met kritiek moeilijker vond dan andere stagiaires'

op waarde moeten schatten. 'Dus niet alleen over de hoofddoek praten, maar echt multiculturele teams samenstellen. Maak duidelijk dat je graag moslimverpleegkundigen wilt en vertel welke specialisaties er allemaal zijn: diabeteszorg, ok, dialyse, oncologie, neurologie, psychiatrie, verloskunde. Dat maakt het interessant. Als er geloofskwesties in het spel zijn kun je imams erbij betrekken. En geef voorlichting aan ouders (zie ook kader *Vlaanderen: infosessie voor allochtone moeders*). Aandacht besteden aan multiculturele zorg helpt ook, dat biedt herkenning. Bovendien: allochtone jongeren staan er open voor om de oudere generatie te helpen. Kijk naar de populariteit van opleidingen sociaal-juridische dienstverlening. Spreek moslimjongeren daarop aan en ze zullen eerder voor het vak kiezen.' ■

Met dank aan: Carlo Bos, praktijkbegeleider St. Lucas Andreas Ziekenhuis in Amsterdam

Literatuur en meer informatie:

1. Brescia C, Diversiteit van hooggeschoolde allochtonen op de werkvloer. Gevalstudie: Ziekenhuis Oost-Limburg en Sint-Franciscusziekenhuis. Eindverhandeling Universiteit Hasselt, 2007. Zie <https://doclib.uhasselt.be>, zoek op Brescia.
2. VBOC – AVVV. Verpleegkundige toekomst in goede banen. Utrecht, mei 2006. Zie <http://www.projectvbc.nl/uploaded/FILES/VBOC%20rapport%20def.pdf> - Stichting Meander: <http://stmeander.kpnis.nl>.

De links in dit artikel vind je ook op www.nursing.nl/inditnummer

Samenvatting

Moslimmeisjes kiezen relatief weinig voor het vak verpleegkundige uit angst voor vooroordelen van familie en toekomstige echtgenoot. Status, intieme handelingen bij patiënten, nachtdiensten en het gevoel niet begrepen te worden door autochtone collega's spelen een rol. Moslima's die wel verpleegkundige zijn geworden, zijn echter positief. Vaak is hun familie juist trots op hun gestudeerde dochter. Moslimverpleegkundigen zelf vinden hun geloof een meerwaarde voor hun werk, bijvoorbeeld in de zorg voor allochtone patiënten. Mensen helpen is bovendien een goede daad volgens de islam. Wel is er een valkuil: allochtone verpleegkundigen treden soms standaard op als tolk en nemen zo te veel verantwoordelijkheid voor patiënten op zich.